

27. Яворницький Д.І. *Історія Запорізьких...* - Т.3. - Львів, 1992, Р.7. - С.140.
28. Яковлев В.А. *К истории заселения Хаджибея (1789 - 1795)*. - Одесса, 1889. - С.13, 15, 44.
29. Kraszewski J.I. *Wspomnienia Odessy, Jedysanu i Bud?aku: dziennik przeja?ki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 wrze?nia*. - Vilno, 1845. - Т.1. - С.133.
30. Jablonowski A. *Polska XVI wieku nod wzgledem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ukraina (Kijw-Braclaw)*. - Warszawa, 1897. - Т. 20 (10). - s.612.

Петренко І.М.

УДК 281.9(477)"17"

КРОВНА І ДУХОВНА СПОРІДНЕНІСТЬ ТА СВОЯЦТВО В СИСТЕМІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ПРАВОСЛАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ХVІІІ СТ.

У статті проаналізовано таке явище шлюбно-сімейних відносин, як одруження православних українців Російської імперії у ХVІІІ ст. в заборонених Церквою ступенях кровного і духовного споріднення та свояцтва. Показано боротьбу з цим Російської Православної Церкви. Проаналізовано еволюцію церковних приписів щодо зменшення ступенів споріднення, дозволених для одруження.

Ключові слова: духовна, кровна спорідненість, свояцтво, миряни, шлюб, сім'я, шлюбно-сімейні відносини, подружжя, Російська Православна Церква.

Науковий інтерес до феномену Православної Церкви зумовлюється, в першу чергу, методологічним переосмисленням розуміння її суті як соціальної інституції та ролі в усіх сферах суспільства під впливом суттєвих світоглядно-ідеологічних змін. Актуальним завданням для сучасної історичної науки є об'єктивне висвітлення соціальних аспектів історії, які тривалий час залишалися на периферії дослідницьких інтересів або мало досліджувалися. Серед найменш досліджуваних проблем є вивчення історії шлюбно-сімейних відносин, які є складовою частиною соціальної історії суспільства і які й перебували тривалий час під опікою Церкви.

Соціальний інститут шлюбу є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема, філософії, соціології, психології, юриспруденції, релігієзнавства, історії та ін. Християнське суспільне вчення не обмежується лише вивченням філософських і богословських засад. Воно досліджує також надзвичайно різноманітні структурні ланки людського суспільства, в тому числі і шлюбно-сімейні відносини в суспільстві.

Згідно християнського віровчення? шлюб є одним із семи церковних таїнств. Мета шлюбу, згідно Кормчої книги - збірника візантійських правил, що регулювали шлюбно-сімейні відносини в Російській імперії, була не скільки в примноженні потомства, але й у тому, щоб поєднати чоловіка і жінку в нерозривний союз любові, дружби і взаємної допомоги. Подружжя, яке виникає внаслідок шлюбу, є цілістю, хоча в ньому поєднуються найрізноманітніші рівні людини як істоти духовно-тілесної. З точки зору Церкви, Таїнство не позбавляє шлюб його природного змісту, але надає йому сакраментального характеру.

Перші праці з дослідження історії сім'ї з'явилися у II половині XIX ст. Правовому регулюванню шлюбно-сімейних відносин у Російській імперії присвятили свої роботи відомі історики права: М.Ф.Владимирский-Буданов, О.І.Загоровський, В.М.Латкін, Д.І.Мейер та ін. [2]. Канонічне сімейне право було предметом дослідження І.С.Бердникова, В.І.Добровольського, О.С.Павлова, М.С.Суворова [1]. У своїх роботах вони розглядали вплив візантійського права на сімейне право Російської імперії, визначали і аналізували ступінь запозичення правових норм, встановлювали співвідношення церковного і світського права. Серед сучасних дослідників історії сім'ї в Російській імперії варто назвати праці російських вчених: М.К.Цатурової, Н.Л.Пушкаревої, В.Ю.Лещенко, Е.М.Лєвшина, А.В.Носкової [16] та ін. Серед українських дослідників шлюбно-сімейних відносин в Україні варто назвати роботи Р.П.Чмелика, В.Л.Маслійчука, І.І.Лимана, Н.Пилипенко, О.Романової, М.М.Сулими [24] та ін.

Дана стаття покликана дослідити такий аспект суспільних відносин, як одруження в заборонених Церквою степенях споріднення - кровного, духовного і свояцтва серед українського православного населення XVIII ст. Показати еволюцію церковних приписів щодо зменшення степенів споріднення, дозволених для одруження.

У Російській імперії у XVIII ст. до умов укладання шлюбу відносилися: досягнення шлюбного віку; взаємна згода осіб і їхніх батьків, а також для військових згода начальників і командирів; наявність не розірваного шлюбу; перебування в заборонених степенях кровного споріднення і свояцтва, встановлених Кормчою; чернецтво; відсутність хвороби; засудження на безшлюбність.

Велику заплутаність, згідно церковних приписів, являло собою правильне визначення ступенів кровної чи духовної спорідненості та свояцтва. Спорідненість - це тип соціальних зв'язків, які пов'язують людей в одну групу родичів. Кровна спорідненість - це зв'язок осіб, які походять від спільного родича. Цей зв'язок має фізичний характер, що виявляється

в єдності крові нащадків, котрі походять від одного пращура. Саме у кровній спорідненості і виявляється природна перешкода статевим відносинам між близькими родичами. Шлюби між близькими родичами, як правило, супроводжувалися хворобливістю потомства і вимиранням цілих родів. Згідно церковних приписів, спорідненість кровна є одночасно і зв'язком моральним. Адже між родичами, окрім кровної спорідненості, існують і відносини морального характеру - почуття родинної любові, чистота і святість якої не допускає статевих відносин.

Близькість чи віддаленість кровної спорідненості визначалася ступенями, що рахувалися по числу народжень. Ступені спорідненості є винаходом римської юриспруденції. Ступеню спорідненості називається зв'язок однієї особи з іншою за посередності кількості народжень між ними. Між батьком і сином одне народження, тому, одна ступінь спорідненості; між дідом і внуком два народження і тому дві ступені спорідненості. Ряд ступенів, що послідовно йдуть одна за одною в одному напрямку, називається родинною лінією. Прямою родинною лінією називався порядок осіб, які безпосередньо походять один від одного. Керуючись візантійською традицією, Православна Церква прийняла за основу правило, що забороняло шлюб у кровній спорідненості до сьомої ступені. Указами 1752 і 1767 років було наказано керуватися у питаннях шлюбу по кровній спорідненості "словом Божим", правилами учителів і отців церкви, Духовним регламентом.

За словами російського історика В.О.Ключевського, християнський шлюб не допускається між своїми, тобто родичами, не настільки віддаленими один від одного, щоб перестав відчуватися родинний зв'язок між ними (мається на увазі пережитки давнього родового ладу. - Прим. І.П.). Тому, дозволяючи шлюби між віддаленими родичами, Церква привчала їх дивитися одне на одного як на чужих [10, с. 333-334]. Як відомо, чим віддалені кровні зв'язки між людьми, тим здоровіше народжується нове покоління. Тому, дбаючи про міцне потомство, політика Церкви і світської влади була спрямована на піклування про майбутнє держави і її народу.

31 липня 1749 р. в Київську духовну консисторію подано "покорнейшее доношение", підписане архімандритом случьким Михайлом. У ньому йдеться про те, що в 1747 р. "Иосиф Оранский, будучи архимандритом случьким <...> правильно отлучил от святых грекороссийской церкви знатного мещанина случького Матвея Христича и жену его, Анну Романовичовну" [9, арк. 88]. Подружжя більше не мало права сповідатися, їм заборонено було входити в церкву. Причиною цього було те, що

"в близком по кровенству браком сочеталися да еще от унеятского попа, а не от благочестивого священника" [9, арк. 88]. Архімандрит подав схему, згідно з якою "два брата две родные сестры неприемлема" [9, арк. 89зв.]. Протягом 1750 р. йшло листування, зрештою було прийнято ухвалу: грішникам приписувалося утримання від ставевого життя і постувати.

18 січня 1751 р. в Синоді заслуховувалася справа, яка надійшла з Білгородської духовної консисторії, про одруження рідних братів Івана і Абросима зі своїми двоюрідними сестрами, які були народжені від різних батьків. Іван одружився з Марією Григор'євою, а Абросим із Оленою Даниловою. За такий незаконний шлюб священника Якова Васильєва позбавили сану. Подружжя розлучили. Синод у 1753 р. не дозволив чоловікам і жінкам їм більше одружуватися [11, с. 34]. Однак виявилось, що Абросим вже помер, а Іван з Марією втекли.

У 1752 р. Чернігівська духовна консисторія розглядала справу про розірвання шлюбу мешканців с. Обложки Дмитра і Анастасії Щербин, які мали близьку ступінь кровного споріднення, та покарання священника Карпа Яснопольського, котрий вінчав подружжя. Чоловік і жінка побралися 13 червня 1745 р. Консисторія, проаналізувавши ступені споріднення, ухвалила "свое мнение по брачившихся - Дмитрия и Анастасию не винить" [7, арк. 2]. Остаточне рішення консисторії було таким: "вышеозначенный брак развести навсегда, и приходской поп смотрел бы того крепко, дабы общества нигде не имели подтвердить, только бы лицам, если пожелают брачитись, только бы не в противность церкви святой не возбранять, а попа Яснопольского запрет на год священство в Каменский монастырь в заточение отправитъ с предписанием дабы по исполнением рапортовано" [7, арк. 15].

У 1755 р. в Переяславсько-Бориспільській духовній консисторії розглядалася справа про шлюб мешканців м. Переяслав Кузьми Задороженка і Феодосії, які перебували в кровній спорідненості. Про це повідомив місцевий мешканець Михайло Величко [20, арк. 1].

Вперше справу про одруження в заборонених степенях спорідненості на Полтавщині у Пирятинському духовному правлінні (за даними документів, що збереглися) було порушено в лютому 1787 року. Священик Пирятинської Преображенської церкви Василь Тарасевич доповідав, що 23 січня 1787 року повинчав посполитих колезького реєстратора Данила Вакуловича з села Малютинці Василя Шевченка із вдовою Варварою Козчихою [3, арк. 1]. Умовив його це зробити намісник пирятинської Преображенської церкви Леонтій Якубовський, котрий запев-

нив його, що має свідоцтва з дозволом на вінчання від парафіяльного священика В.Шевченка. За вінчання В.Тарасевич отримав 12 руб.

Потім виявилось, що В.Шевченко і В.Козчиха перебували в "плотском родстве" [3, арк. 7]. Через цю перешкоду парафіяльний священик села Малютинці Марко Суходольський відмовився вінчати Шевченка. Тому останній, приховавши факт кровної спорідненості з Варварою, вінчався у Пирятині. Ісрей В.Тарасевич, не провівши відповідного шлюбного обшуку (опитування), повинчав молодих. Однак про цей факт стало відомо духовному правлінню. Під час слідства справи виявилось, що пирятинський козак Стефан Порола, котрий був присутній на вінчанні подружжя, відмовився давати присягу, тому що знав про близькі родинні стосунки Шевченка і Козчихи. Це він підтвердив у Пирятинському духовному правлінні, куди був викликаний для свідчень. З'ясовуючи обставини справи, можна припустити, що Василь Тарасевич знав про кровну спорідненість подружжя, про це свідчить відмова присягати Стефана Порола під час вінчання, однак все рівно повинчав пару. На жаль, у справі відсутнє рішення духовного суду.

Духовна спорідненість виникає після здійснення обряду хрещення: між хрещеними батьками і похресником (похресницею); поміж кумами (хрещеними батьками поміж собою, поміж хрещеними і біологічними батьками дитини). Духовні батьки (хрещена мати і хрещений батько) виконували низку важливих соціальних функцій щодо дитини. Вони вступали в опіку над дитиною (в роль "соціальних" матері і батька) майже від її народження. Ступені спорідненості визначалися наступним чином: хрещений батько, по відношенню до похрещеного, перебуває у першій ступені спорідненості, як батько; до фізичних батьків похрещеного - у другій ступені, як їхній брат; до фізичних братів похрещеного - у третій ступені як їхній дядько. Відносини хрещеного і похрещеного прирівнювалися до відносин кровної спорідненості між батьками і дитиною. У сільській православній традиції хрещені батьки були неначе посередниками між хрещеником і світом святих. Вважалося, що їхні молитви мають чудодійні властивості. На духовних батьків покладалися також виховні, навчальні функції, вони були відповідальні перед Богом за виховання взірцевих православних християн. Церква забороняла шлюби поміж кумами, хрещеними батьками і похресниками.

У 1746 р. в Переяславсько-Бориспільській духовній консисторії священика м. Іркліївки Дмитра Карповича було звинувачено в порушенні правил споріднення. Зокрема, виявилось, що він перебував у духовній спорідненості зі своєю дружиною через хрестини дітей родичів [19,

арк. 1]. Повідомив про це в консисторію протопіп м. Золотоноша Василь Петрашевич.

У 1764 р. в Білгородській духовній консисторії розглядалася справа про перелюб одруженого священика Олексія з дружиною пономаря Теклею. У них народилася дочка Єфимія, "а крестил онаго младенца упомянутый поп сам, восприемником же был брат ее Феклы родной, той же церкви церковник Иоанн, а восприемницей была оной же церкви дьячка Григория жена Евдокия, которые о том знали, что оной поп Алексей в разное время прелюбодейное грехопадение с нею чинил" [23, арк. 1]. Тож спостерігаємо порушення церковних канонів: дитину хрестив її ж фізичний батько, громада мовчала, виявляючи солідарність, адже давно було відомо про перелюб.

У 1741 р. Київська духовна консисторія заборонила укладати шлюб між Уляною Горленко і Андрієм Маркевичем, адже вони перебували в духовній спорідненості. З'ясувалося, що батько Уляни Андрій Горленко і мати Андрія Маркевича були хрещеними в сина генерального судді Юхима Горленка Петра [17, арк. 10зв., 53].

Катерина Козулиха з с. Шабельниково у 1746 р. подала скаргу в Переяславсько-Бориспільську духовну консисторію, що вона є хрещеною матір'ю Йосипу і Василю Ілленкам. Вони ж вирішили побратися з її ж хрещеними дочками Феодосією і Юстиною Лавренко. Зрештою, консисторія вирішила пари розлучити [18, арк. 15].

Свояцтво - спорідненість за шлюбом. Відносини свояцтва прирівнювалися до кровноспорідненим на основі формули про чоловіка і дружину як однієї плоті. Розрізнялося свояцтво між одним із подружжя і кровними родичами іншого, між кровними родичами одного і кровними родичами іншого. Обидві родинні фамілії, які вступили у свояцтво, розглядалися як дві бокові лінії в кровній спорідненості. Тим самим родичі дружини ставали родичами чоловіка в тих самих ступенях, у яких вони рідні дружині, але не по кровній спорідненості, а по свояцтву. Шлюби по свояцтву заборонялися до шостої ступені включно. Певні труднощі у встановленні ступенів свояцтва полягали в тому, що багато родичів могли не підтримувати контактів між собою і не знати про шлюби далеких родичів.

3 січня 1768 р. в Чернігівській духовній консисторії військового канцеляриста Івана Рославця було звинувачено в незаконному шлюбі з дядиною (дружиною дядька) Параскою Соколовою. Після смерті свого дядька, бунчукового товариша Івана Васильовича Рославця, племінник одружився з його дружиною. В консисторії вирішили подружжя "от со-

життя развести" [8, арк. 2], накласти на обох єпитимії. Однак вони в консисторію не з'явилися.

У 1764 р. Київська духовна консисторія дала дозвіл на шлюб мешканцям м. Піщани Данилі Бубелю і Ганні Чмирі. Подання туди здійснив намісник Іоанн Чайковський, котрий мав сумніви щодо повінчання пари, і тому не видавав "венечной пам'яті" [21, арк. 2]. Духовний суд склав схему згідно Кормчої книги, і виявив між нареченими двоюрідну спорідненість через своєцтво. Однак виявлений ступінь споріднення дозволяв укладати шлюб.

У 1765 р. в Переяславсько-Бориспільській духовній консисторії розглядалася справа про одруження службовця канцелярії Прохора Трипольського з дочкою священника церкви м. Вороньків Павла Євдокії Єфимієвої. Наречений у зверненні до духовного суду писав: "А понеже <...> свойство хотя и имеетя, однак к союзу брачному не препятствующее, а именно: показанного священника Павла родной брат Леонтий имеет за собою сестру мою двоюродную Феодосию <...>. Того ради духовной консистории нижайше прошу об обвенчании меня с оной девицей Евдокией показанного "6" числа обвенчать" [22, арк. 4]. Зрештою консисторія, ретельно прослідкувавши їхню спорідненість, ухвалила: "родства не следует, того ради в духовной консистории определено повенчать" [22, арк. 5зв.].

У травні 1792 року до Пирятинського духовного правління надійшов рапорт від священника села Годуновки Романовського наступного змісту: "Подданный Его Превосходительства генерала Яким Сулимы прихода моего Алексей Раковский желает понять себе в супружество девицу того ж подданства дочь Даниила Сова. Между сими персонами находится родство: Стефан Раковский имеет себе жену дочь Тарасия, Тарасиев сын понял себе дочь Даниила Сова, Алексей Раковский родной брат Стефана хотит понять дочь Даниила Сова себе в жену, о чем благоволю рассмотреть духовное правление и на оный брак дало бы дозволение рапорту" [4, арк. 18]. Пирятинське духовне правління прийняло наступне рішення: "... между означенными лицами находится только одно сватовство, и то не близкое, по которому вступить в брак по рассмотрению сего правления дозволить" [4, арк. 20].

У грудні 1792 року до Пирятинського духовного правління рапортував священник Миколаївської церкви села Лазірки Василь Шматовський з проханням з'ясувати, чи законний шлюб Данила Шовкопляса та Єфросинії Сирипчихи, які одружилися ще минулого року. Він доповідав, що підданий секунд-майора Миколи Івановича Боярського 45-річний Данило Шовкопляс, котрий був удівцем, "... проживающую

временно в Лазорках женщину Евфросинию много и ратно убеждал его Шматовского просьбами с оною его Шовкопляса и венчать" [5, арк. 5]. Вона вже чотири роки проживала у Лазірках, прийшовши з володінь поміщика Теплова, після смерті свого чоловіка Сави. Виявилось, що рідна сестра 40-річної Єфросинії Сирипчихи Марфа заміжня за двоюрідним братом Данила Козьмою Шовкоплясом. Василь Шматовський, маючи сумніви у законності даного шлюбу, відмовився вінчати пару.

Зважаючи на це, Данило і Марфа були повінчані священиком села Малютинці Андрієм Жураковським, приховавши від останнього факт спорідненості. Василь Шматовський, котрий довідався про це через місцевого мешканця Івана Труфона, котрий і сватав пару, повідомив про цей факт духовне правління. Туди було викликано Данила Шовкопляса, і він повідомив, що через свою простоту приховав від священика факт спорідненості зі своєю дружиною [5, арк. 11]. Було зрозуміло, що Шовкопляс говорив неправду, адже він розумів, що мав зі своєю майбутньою дружиною спорідненість, тобто свояцтво, адже його двоюрідний брат одружився з рідною сестрою своєї нареченої. Православна Церква забороняла подібні шлюби між родичами, хоча й не кровними.

Іерей Андрій Жураковський, викликаний у правління, пригадав, що "годов назад два, когда точно не припомню, а знаю, что в летнее время", повінчав Марфу і Данила. Однак йому було нічого не відомо про спорідненість між ними. Рішення у справі відсутнє [5, арк. 16].

Тож, проаналізувавши справу, можемо впевнено сказати, що порушення священнослужителем Андрієм Жураковським обряду вінчання, зокрема ігнорування шлюбного опитування, призвело до укладання шлюбу в заборонених ступенях споріднення. Така позиція священика була вигідна мирянам, котрі заздалегідь знали про неможливість шлюбу між ними.

У січні 1793 року до Пирятинського духовного правління рапортував священик села Дащенки Трохим Сахновский: "Хотят два лица браком сочетаться и насаждают на меня ... чтоб венчал; но как я по опыту моему и по долгу уверился, что между ими имеется ниже приписанное сродство ... , а именно: сей солдат Иван, который хочет венчаться родной сын дащенского казака Андрея Прилепы, родную же он имеет оную сестру за Кондратом Бойченком, стало быть его зять имеет двоюродную оную сестру ... , которою и хочет сей солдат за себя взять" [6, арк. 2]. Духовне правління, розглянувши справу, дало дозвіл на одруження. У цьому випадку знову спостерігаємо пом'якшення позицій Церкви щодо зменшення заборонених ступенів споріднення.

За словами історика О.Смірнова, в Україні вважалося, що у кровній спорідненості в шлюб вступати не можна до четвертого покоління або восьмої ступені включно, а в свояцтві до четвертого покоління [15, с. 116-117].

Хоча у XVIII ст. буква церковного закону залишалася беззмінною, однак його впровадження на практиці Святішим Синодом послаблювалася все більше і більше. З утворенням Синоду були спроби обмежити ступені заборони шлюбів через духовну спорідненість. Урядовий указ 1752 року наказував Синоду не розривати шлюби, що укладені між хрещеним батьком і хрещеною матір'ю, тобто кумами, які хрестили одну й ту ж дитину, хоча й забороняв подібні шлюби [12].

Указом Синоду від 10 травня 1759 року було ще раз підтверджено про неприпустимість шлюбів, що викликало б "смешение родства" [14]. А також указом від 28 травня того ж року Синод наголосив про неприпустимість шлюбів рідних братів із двоюрідними сестрами.

Наприкінці століття Синод залишав вже без розірвання ті шлюби, в яких подружжя перебувало в таких ступенях кровної спорідненості чи свояцтва, які ще декілька років тому визнавалися безумовно забороненими, а саме - в 5-1 степені кровної спорідненості і 4-й двохрідного свояцтва. Шлюби ж в більш віддалених ступенях споріднення не розривалися Синодом навіть на прохання самого подружжя, мотивуючи наявність між собою спорідненості.

22 березня 1792 року був оголошений іменний указ імператриці Катерини II Синоду з приписом оголосити у всіх парафіях і в обох столицях: "чтобы приходские священники от венчания браков в запрещенных к тому степенях родства или свойства остерегались, и на таковую осторожность снабдить их правилами" [13].

Указом Катерини II від 10 вересня 1787 року було визначено, що архієреї повинні виносити рішення по тих справах, де йшлося про повінчання пар, котрі перебували в спорідненості чи свояцтві на основі 19 глави Генерального Регламенту. Консисторії і духовні правління мали подавати відомості про такі шлюби безпосередньо архієреям для виявлення там заборонених ступенів споріднення і винесення рішення.

Таким чином, проаналізувавши справи, у яких йдеться про одруження в заборонених ступенях споріднення, ми можемо зробити висновки: на парафіяльного священика було покладено обов'язок виявляти факти спорідненості між особами, котрі мали побратися, а для цього він мав провести відповідний акт шлюбного обшуку (опитування); ієрею часто було складно визначити ступінь спорідненості між майбутнім подружжям, адже шлюби між близькими родичами, як правило, не укладались, а далекі ступені спорідненості було важко встановити (через міграції

населення, високий рівень смертності, необізнаність з реальним сімейним станом своїх парафіян тощо). Тому тут ієрей повністю покладався на свідчення родичів наречених, тим паче, що молоді могли бути не мешканцями його парафії; парафіяльні священники іноді зловживали своїм становищем і свідомо освячували шлюби, знаючи про існування між чоловіком і дружиною певних ступенів спорідненості, маючи з цього матеріальний зиск. Якщо хтось не доносив про це духовній владі, то подібні факти й залишалися невідомими; уряд Російської імперії і Синод у XVIII ст. обмежили заборонені ступені спорідненості, визначені в Кормчій книзі. Навіть виносили рішення про не розірвання тих шлюбів, які були укладені в явно заборонених ступенях споріднення.

Перспективами подальших розвідок із даної теми може бути розширення територіальних і хронологічних рамок дослідження.

Petrenko I.M.

THE BLOOD AND SPIRITUAL BRINGING TOGETHER AND SISTER-IN-LAW FORBIDDEN IN THE SYSTEM MARRIAGE-RELATION RELATIONS ORTHODOX UKRAINIANS OF THE RUSSIAN EMPIRE IN THE XVIII CENTURY

In the article such phenomenon is analysed marriage-relation relations, as marriage of orthodox Ukrainians of the Russian empire in the XVIII century in the degrees of the blood, spiritual bringing together and sister-in-law forbidden Church. A fight against it of Russian Orthodox Church is rotined. The evolution of church orders is analysed in relation to diminishing of degrees of bringing together, settled for marriage.

Key words: blood, spiritual bringing together and sister-in-law forbidden, laymen, marriage, family, marriage-family relations, married couple, Russian Orthodox Church.

Петренко И.Н.

КРОВНОЕ И ДУХОВНОЕ РОДСТВО И СВОЯЧНИЧЕСТВО В СИСТЕМЕ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ ПРАВОСЛАВНОГО УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ XVIII СТ.

В статье проанализировано такое явление брачно-семейных отношений, как свадьба православных украинцев Российской империи в XVIII ст. в запрещённых Церковью степенях кровного и духовного родства и своячничества. Показана борьба с этим явлением Православной Церкви. Проанализирована эволюция церковных предписаний относительно уменьшения степеней родства, запрещённых для женитьбы.

Ключевые слова: духовное, кровное родство, своячничество, миряне, брак, семья, брачно - семейные отношения, супруги, Российская Православная Церковь.

Джерела та література:

1. Бердников И.С. Краткий курс церковного права. - Казань, 1888. - 483 с.; Добровольский В.И. Брак и развод. Очерк по русскому брачному праву. - СПб., 1903. - 247 с.; Павлов А.С. 50-я глава Кормчей книги, как исторический и практический источник русского брачного права. - М., 1887. - 452 с.; Павлов А.С. Брачное право православной церкви // Богословский вестник. - 1901. - № 4. - С.597-616; № 5. - С.1-29; № 6. - С.253-283; Суворов Н. Учебник церковного права. - М., 1912. - 531 с.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. - Ростов-на-Дону: Изд-во "Феникс", 1995. - 640 с.; Загоровский А.И. О разводе по русскому праву. - Х., 1884. - 490 с.; Загоровский А.И. Курс семейного права. - Одесса, 1902. - 460 с.; Латкин В.Н. Учебник истории русского права периода империи (XVIII и XIX ст.). - СПб., 1899. - 532 с.; Мейер Д.И. Русское гражданское право в 2-х частях (По исправленному и дополненному 8-му изданию 1902 года). - М.: Статут / в серии "Классика российской цивилистики, 1997. - 455 с.
3. Державний архів Полтавської області (далі - ДАПО). - Ф.801. - Оп.1. - Спр.929.
4. ДАПО. - Ф.801. - Оп.1. - Спр.1112.
5. ДАПО. - Ф.801. - Оп.1. - Спр.1113.
6. ДАПО. - Ф.801. - Оп.1. - Спр.1148.
7. Державний архів Чернігівської області (далі - ДАЧО). - Ф.679. - Оп.5. - Спр.10.
8. ДАЧО. - Ф.679. - Оп.13. - Спр.88.
9. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. - Ф.232. - Спр.2.
10. Ключевский В.О. Православие в России. - М.: Мысль, 2000. - 400 с.
11. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. - СПб., 1909. - Т.ХХХІХ (1751 г.).
12. Полное собрание законов Российской империи (далі - ПСЗРИ). - Т.ХІІІ. - № 10050.
13. ПСЗРИ. - Т.ХХІІ. - № 17033 а.
14. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. - СПб., 1912. - Т.ІV. - № 1531.
15. Смирнов А. Очерки семейных отношений по обычному праву русского народа. - М., 1877. - 259 с.
16. Цатурова М.К. Русское семейное право XVI-XVIII вв. - М.: Юридическая литература, 1991. - 112 с.; Пушкирева Н.Л. Семья, женщина, сексуальная этика в православии и католицизме: перспективы сравнительного подхода // Этнографическое обозрение. - 1995. - № 3. - С.55-70; Пушкирева Н.Л. Мать и материнство на Руси (X-XVII вв.) / Человек в кругу семьи: Очерки по истории частной жизни в Европе до начала нового времени / Под ред. Ю.П.Бессмертного. - М.: Издат. Центр Рос. госуд. гуманитар. ун-та, 1996. - С.305-341; Пушкирева Н.Л. Русская семья X-XVII вв. в "новой" и "традиционной" демографичес-

кой истории // *Этнографическое обозрение*. - 1996. - № 3. - С.66-79; Левшин Е.М. Становление и развитие брачно-семейного законодательства в дореволюционной России: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. - Нижний Новгород, 2003. - 273 с.; Носкова А.В. Эволюция социального института семьи в России в IX-XVII веках: историко-социологический анализ: Автореф. дис. ... канд. ист. наук: 22.00.04 / Моск. гос. ун-и им. М.В.Ломоносова. - М., 2001. - 25 с.; Нижник Н.С. Правовое регулирование брачно-семейных отношений в контексте эволюции государственно-правовой системы России, IX-XX вв.: Дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. - СПб., 2003. - 492 с.

17. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі - ЦДІАК України). - Ф.127. - Оп.1020. - Спр.506.

18. ЦДІАК України. - Ф.990. - Оп.1. - Спр.90.

19. ЦДІАК України. - Ф.990. - Оп.1. - Спр.91.

20. ЦДІАК України. - Ф.990. - Оп.1. - Спр.264.

21. ЦДІАК України. - Ф.990. - Оп.1. - Спр.466.

22. ЦДІАК України. - Ф.990. - Оп.1. - Спр.524.

23. ЦДІАК України. - Ф.2009. - Оп.1. - Спр.983.

24. Чмелик Р.П. Мала українська сім'я другої половини XIX - початку XX ст. (структура ф функції). - Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. - 143 с.; Маслійчук В. Девіантна поведінка жінки на Слобожанщині у 80-х - 90-х рр. XVIII ст. (за матеріалами повітових судів Харківського намісництва) // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. - 2005. - Вип.5. - С.197-215; Лиман І.І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII - середини XIX ст. - Запоріжжя: РА "Тандем-У", 2004. - 488 с.; Лиман І.І. Державна церква і державна влада: Південна Україна (1775-1861). - Запоріжжя: РА "Тандем-У", 2004. - 400 с.; Пилипенко Н. Причини розлучень серед православного сільського населення Гетьманщини (друга половина XVIII ст.) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. - Львів: Логос, 2007. - Кн. I. - С.729-734; Романова О. Народне розуміння християнської "праведності" та "гріховності" (на матеріалах Київської духовної консисторії XVIII ст. // Студії з давньої і нової історії України. - К., 2007. - С.456-476; Сулима М.М. Грѣхи розмаїтї: епитимійні справи XVII-XVIII ст. - К.: Фенікс, 2005. - 256 с.

Стоянова Г.М.

УДК __398.3(=16)(477.7)

ОБРАЗ СМЕРТІ В УЯВЛЕННЯХ ТА ОБРЯДОВІЙ ПРАКТИЦІ СЛОВ'ЯН (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ПІВДЕННІЙ БЕССАРАБІЇ)

Стаття базується на польових матеріалах, зібраних в українських, російських та болгарських селах Південної Бессарабії. Розглядається образ Смерті в уявленнях та обрядовій практиці даних народів.